

Solymosi Tari Emőke

"Olyanok voltak, mint Castor és Pollux". Lajtha László és Tamási Áron

Lajtha Lászlót a Francia Akadémia (Institut de France – Académie des Beaux-Arts) első magyar zeneszerző tagjául választották 1955-ben, ám itthon erről nem vettek tudomást, és azt sem engedélyezték, hogy székfoglalója megtartására Párizsba utazzon. (Erre csak hét évvel később kerülhetett sor.) Életében Franciaországban „a három nagy magyar” („les trois grands hongrois”) egyikének tartották, utalva a nála egy évtizeddel idősebb Bartókra és Kodályra, ám ma összehasonlíthatatlanul kevesebbet játszátk, mint két kortársát. Zeneszerző, népzene kutató, zenepedagógus, a nemzetközi tudományos élet szervezője volt, ám sokféle tevékenysége és kiemelkedő eredményei ellenére ma is kevesen tudják, milyen fontos szerepet töltött be a 20. század első felének magyar kulturális életében...

Vajon mikor kerül végre az őt megillető helyre az éppen 50 esztendeje elhunyt nagy muzsikus? E kérdést akkor is jogosan és türelmetlenül vethetjük fel, ha örömmel nyugtázzuk, hogy az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb figyelem övezi elfeledett (vagy inkább elfeledtetett) életművét. Koncertek, hanglemezek, könyvek, filmek, kiállítások, konferenciák idézik fel alkotásait és tevékenységét. Ma már nyíltan lehet beszélni bátor, meg nem alkuvó természetéről, az üldözött zsidók mentésében és a nemzeti ellenállási mozgalomban betöltött szerepéről, a kommunista ideológiával való szembenállásáról, a hatalom által tönkretettek, így a kitelepítettek melletti kiállításáról. Korábban különböző helyeken lévő hagyatéka nemrégiben került egy rangos kutatóintézetbe: a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont – dr. Richter Pál által vezetett – Zenetudományi Intézetébe, közelebről a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumba (az archívum vezetője dr. Dalos Anna). Ezért joggal bízhatunk abban, hogy végre megélnék a fiatal kutatók Lajtha iránt tanúsított érdeklődése. A Zenetudományi Intézetben szép emlékszoba és tartalmas kiállítás is nyílt halálának 50. évfordulóján, 2013. február 16-án. Így ettől az esztendőtől már egykori bútorai, személyes tárgyai között emlékezhetünk rá. E sok-sok biztató jel ellenére az életmű megismertetéséért elkötelezetten küzdök – így unokahúga és jogörököse, dr. Lajtha Ildikó – sokszor érezhetik úgy, hogy szélmalomharcot vívnak. Bár Lajtha műveinek előadása hivatalosan sohasem volt betiltva, a legnehezebb időkben (1948-tól kezdve) leginkább csak hálás tanítványai vállalkoztak erre (például a karmester Ferencsik János és a hegedűművész, vonósnégyes-primárius Tátrai Vilmos), szembeszegülve a kultúrpolitikával. A rendszerváltás óta még nem telt el annyi idő, hogy a hosszan tartó mellőzés hatása megszűnhetne. Ehhez persze – amellet, hogy Lajtha muzsikájának az évfordulókon kívül is gyakrabban kellene felcsendülnie a koncerttermekben – arra is szükség lenne, hogy életútja, alkotói, kutatói, tanári, kultúrpolitikai tevékenysége, kapcsolatrendszere diskurzus tárgya legyen. Sokaknak, sokat kellene beszélni, írni, akár vitatkozni róla, sokféle oldalról megvilágítva pályáját és személyiségét.

Az alábbi írás Lajtha László életének egy szinte sohasem tárgyalt fejezetéhez kíván néhány adatot felsorakoztatni: ez a Tamási Áronhoz fűződő barátsága, valamint a két alkotó közös műve, a Bujdosó lány című színpadi jelenet. Előljáróban érdemes megjegyezni, hogy olyan, Lajthával kortárs magyar író vagy költő, akivel a komponista közös alkotást hozott volna létre, Tamásin kívül csak egyetlenegy van: Áprily Lajos, akinek verseire Lajtha két világi kórusművet is komponált (1932 és 1940), és aki – Arisztophanész nyomán – megírta a zeneszerző első balettjének, a Lysistratának a szöveggönyvét (1933, bemutató: 1937). Ha minden magyar író meg akarunk említeni, akinek szövegét Lajtha megzenésítette, akkor még Pázmány Péter neve kívánkozik ide. Az 1958-ban írt, magyarul Három Mária-himnusként emlegetett, orgonával kísért női kari

mű harmadik tétele a 16–17. század fordulóján élt karizmatikus egyházfő latin nyelvű textusára íródott.

A Bujdosó lány persze valójában nem sorolható e művek mellé, legalábbis Lajtha egészen biztosan nem sorolta volna melléjük. Ő maga ugyanis népzenei feldolgozásait nem tekintette zeneszerzői életműve részének. Ezt azzal is érzékeltette, hogy e műveknek nem adott opusszámot, kivéve a X. vonósnégyest (Op. 58). A Tamásival együtt összeállított Bujdosó lány „csak” népdalfeldolgozásokat tartalmaz Lajthától, így Lajtha ezt sem vette fel a műjegyzékébe. Azt sem szabad elfelejteni, hogy bár közös darabról beszélünk, Lajtha nem Tamási-szövegeket komponált meg, hanem zongorakíséretes népdalokat adott Tamásinak, aki ezek elé és közé írta meg a maga szövegeit. Az aprócska irodalmi-zenei gyöngyszemben tehát Tamási és Lajtha alkotása egymást kiegészítő módon van jelen.

Lajtha László (1892–1963) és a nála öt évvel fiatalabb erdélyi író, Tamási Áron (1897–1966) szoros barátságára vonatkozólag a zenei szakirodalomban elenyészően kevés adat szerepel. Közös művüknek, az 1952-ben összeállított Bujdosó lány című, Krónika 1764-ből alcímű kis színpadi jelenetnek nem találjuk nyomát a zeneszerző hagyatékában, nem szerepel a Lajtha-műjegyzékekben, és általában a zeneszerzőre vonatkozó szakirodalom is figyelmen kívül hagyja. Mintha nem is létezne. A madéfalvi veszedelmet csodálatos líraisággal felidéző jelenetet a kommunista kultúrpolitika még keletkezése évében „irredenta, sovíniszta lázításnak” minősítette, és betiltotta. Azóta, hogy e tiltás érvényét veszítette, több mint fél évszázad telt el, ám különös módon a jelenetet ma is némi titokzatosság lengi körül, ahogyan alkotóinak kapcsolatát is.

A zeneszerző könyvtárában számos olyan Tamási-kötet található, amelyet az író a muzsikusként dedikált, például a Bölcső és bagoly című regényes életrajz, a Hazai tükör. Krónika. 1832–1853 című kötet (mindkettő 1953-ból), a Kakasok az édenben címmel megjelent két színpadi játék (1956, ajánlás: 1957. január), a Jégtörő Mátyás (1957), az Elvadult Paradicsom (1958) és a Szirom és Boly című magyar rege (1960).

Bár a Lajtha-levelezés egy jó része megsemmisült, szerencsére fennmaradt egy olyan levél (1953. augusztus 6-i keltezéssel), amelyben a zeneszerző beszámol feleségének az író baráttal való egyik találkozásáról, utalva az 1953-ban írt kötetek egyikére, talán a Hazai tükörré.

„Áron befejezte regényét és felolvasott belőle egy jó nagy porciót. Egészen új Tamási-hang, de azt hiszem: remek írás. [...] Úgy rezonáltam rá, mint az egybehangolt hangvilla. Félkettőkor mentek el. – Áron a rádión meghallgatta az Udvarhelyszéki táncokat, s mint mondta: könnyezett. Sokat beszélt róla. Újabb stimulálás, hogy megírjam a X-ik Quartettet.”

A zenemű, amit a levél szerint Tamási a rádióban meghallgatott, az Udvarhelyi táncok, amelyet 1953-ban az Állami Népi Együttes mutatott be. A népzenei feldolgozás cigányzenekarra készült, és (ebben a változatában) három tételből áll: Sebes csárdás, Lassú magyar és Ugrós. Az említett X. vonósnégyes (Op. 58, 1953) pedig Lajtha utolsó és egyértelműen a legnépszerűbbé vált kvartettje, amely az egyetlen olyan népzenei feldolgozása, amelynek opusszámot adott.

A Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi azt a dátum nélküli, de bizonyosan 1957-re datálható képeslapot, amelyet Lajtha Koppenhágából írt Budapestre a Tamási házaspárnak. (Bár Lajtha 1948 őztől egészen 1962-ig, tehát 14 éven át nem kapott útlevelet, a kommunista kormány egyetlenegyszer, kivételesen mégis kiengedte Nyugatra. 1957-ben Koppenhágába utazhatott, hogy egy nemzetközi konferencián elnököljön.) A szöveg – rövidsége ellenére is – sokat árul el a két művész, illetve a két házaspár egymáshoz való

kötődéséről:

„Amíg otthon nemsokára újra átölelhetjük egymást, így küldöm szerető megemlékezésemet mindkettőtöknek, Lajtha László”.

A Lajtha-hagyatékban találunk egy fényképet is, amely a két művészt együtt ábrázolja. Dr. Lajtha Lászlóné, a zeneszerző özvegye az 1980-as évek végén, amikor számos alkalommal beszélgethettem vele (e beszélgetések olvashatók 2010-ben megjelent, Két világ közt című kötetemben), elmondta nekem, hogy férje és Tamási „kölcönösen nagyon szerették egymást”, s együtt jártak abba a társaságba, ahol például Gombocz Zoltán nyelvtudóssal, Györffy István etnográfussal és Németh László íróval is rendszeresen találkoztak. Széll Jenő (1912–1994) népművelő, publicista, az 1951-ben megszervezett Népművészeti (az átszervezés után Népművelési) Intézet igazgatója munkakapcsolatban állt a két művésszel, és gyakran tapasztalta, mennyire szeretnek együtt tevékenykedni. Elvászthatatlanságukat érzékeltetve a mitológiai ikerpárhoz hasonlította őket: „olyanok voltak, mint Castor és Pollux”.

Lajtha és Tamási egymásra találását az is indokolhatta, hogy a II. világháborút követő sorsuk feltűnő párhuzamokat mutat. Az 1945-ben kezdődő átalakulásban, az ország újjáépítésének idején mindketten nagy megbecsültségnek örvendtek. Lajtha zenei igazgatója lett a Magyar Rádiónak, vezette a Néprajzi Múzeumot, és őt választották meg a Nemzeti Zenede utolsó igazgatójának, illetve főigazgatójának. Tamási tagja lett a Magyar Művészeti Tanácsnak (melyben Kodály Zoltán elnökölt). Kiemelkedő közéleti szereplőként – többek között Kodály és Szent-Györgyi Albert társaságában – meghívták a Nemzetgyűlésbe, sőt az is felvetődött, hogy (a Nemzeti Parasztpárt színeiben) ő lehetne a vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1947-ben politikai pályafutása véget ért, majd lassanként az irodalmi élet peremére szorult. Nemcsak íróként mellőzték és illették negatív kritikákkal, de különféle rágalmakat is szórtak rá. (Erre egy konkrét példa, amit Széll Jenő mesélt el nekem: amikor a Színjátszók könyvtára című sorozatot Tamási művével akarta elindítani – így született meg az 1951-ben megjelent Bor és víz című szüreti játék –, az egyik miniszterhelyettes azzal vádolta meg őt, hogy „fasiszta írókat foglalkoztat”). Ahogyan az 1948-ban Londonból hazatérő, a kommunista ideológiát nyíltan ellenző, Mindszenty bíboros mellett bátran kiálló, majd ezen „bűnei” és egyéb okok miatt félreállított Lajtha, aki kenyérkereset híján kénytelen volt festményeit, szőnyegeit, könyveit eladogatni, úgy Tamási is súlyos anyagi gondokkal küszködött, különösen az 1949 és 1953 közötti időszakban. Azon művészek névsorában, akik különféle módokon igyekeztek segíteni őt, Lajtha is ott szerepel: elérte, hogy Tamási harmadik felesége, a fiatal Basilides Aliz Teréz – kézírathordó segéd munkásként – elhelyezkedhessen a Zeneműkiadónál. Tamási neje így munkához és némi keresethez juthatott, ugyanakkor segéd munkásként mentesült attól, hogy politikailag ellenőrizték.

Lajtha és Tamási első közös munkája egy nagyjátékfilm lett volna, melyről 1951-ben folyt tárgyalás a Hunnia Filmgyár és az író között. A rendező Szőts István, a zeneszerző pedig Lajtha László lett volna. Ez az ötlet nyilvánvalóan a Hortobágyról szóló film hatására született meg. (A Hortobágy című, részben dokumentum-, részben játékfilmet az osztrák filmrendező, Georg Höllering forgatta az 1930-as évek első felében a magyar pusztán. Családjával oda is költözött. Filmzenéért Bartókhhoz fordult, a komponista azonban a nálánál bő évtizeddel fiatalabb barátját, korábbi zongoristanövendékét, Lajtha Lászlót javasolta neki. Höllering és Lajtha együttműködése olyan sikeres volt, hogy később még két további filmet készítettek együtt.) Tamási Áron két legfontosabb munkatársa Lajtha László zeneszerző és Szőts István rendező lett volna. A tervről fennmaradt egy feljegyzés, amelyet a három alkotó közösen írt alá. Ebből képet kaphatunk arról, milyen filmet

álmodtak meg, és milyen lett volna a zenéje.

„A film műfajilag egész estét betöltő játékfilm, mesés keretben tartó összefüggő cselekménnyel, de a dokumentumfilmek teljes és tudományos hitelével készül. Éppen ezért népi szereplőkkel és nem színészekkel dolgozik; nem színpadi díszletekkel, hanem természetes környezetben készül; nem zene- és énekkarokat használ, hanem a tájegységek hagyományos régi népi zenéjét és zenészeit használja.

A film elképzelésében döntő szerepet játszik a négy évszak, és az emberi élet a bölcsőtől a koporsóig. Úgy látjuk, hogy népünk emberi élete, a maga kiemelkedő eseményeiben és életmozzanataiban, hagyományokhoz és népszokásokhoz kapcsolódik. Ezt a magyar életet a legjellemzőbb tájakon és a tájakhoz nézve legjellemzőbb évszakban akarjuk ábrázolni.”¹

Hogy a nagyfilm terve hogyan függ össze a Szóts István által rendezett Kövek, várak, emberek című, 1955-ben készült, közel félórás kisfilmmel (utóbbi alkotás Lajtha által gyűjtött népdalokat és általa készített népzenei feldolgozásokat tartalmaz), arról Gyenes Mária, Szóts István özvegye így nyilatkozott egy napilapnak:

„Szeretett volna filmet készíteni [mármint Szóts] a népi hagyományokról. Már abban az időben is szó volt róla, hogy veszendőben vannak népszokásaink, és az utókor számára erről készülhetne egy egész estés film. Lajt[h]a Lászlóval járták az országot, s ahogy fogalmaztak, »keskenyfilmre« jegyzeteltek. Később az anyagot bemutatták a filmbizottságnak, akiknek nagyon tetszett, de kérdezték, hogy hol van belőle a május 1-je, a munka szombatja és hasonló új keletű ünnepek. Az uram erre azt válaszolta, hogy ebbe a filmbe nem valók, mert egyik sem tekinthető néphagyománynak. Anélkül viszont nem lehetett megcsinálni a filmet, s miután ő hajthatatlan volt, így nem is készült el. Helyette született meg a Kövek, várak, emberek című rövid dokumentumfilm, amelyben meg akarta mutatni egy falu napján keresztül, hogy mit veszít a magyar kultúra, ha nem rögzíti a magyar néphagyományt.”²

A nagyjátékfilm elkészítésére sajnos nem kerülhetett sor. A Bujdosó lány mégsem az első közösen megvalósított műve volt a két barátnak: Lajtha 1951-ben Tamási szövegére írta meg a kiadatlanul maradt, énekhangra és népi, illetve cigányzenekarra készült Verbunkot. (Tamási művei között pedig találunk egy Kossuth nevében³ című toborzási jelenetet, melyhez a zenét Lajtha komponálta.)

1952-ben aztán elkészült a Bujdosó lány című színpadi jelenet, melynek megismerése szempontjából igen értékesek a darabot ihlető és előadó színésznő, Mezei Mária (1909–1983) visszaemlékezései. A jelenet műfaját Mezei így határozza meg Vallomástöredékek című, 1983-ban megjelent memoárjában:

„Új műfaj volt. Dramatizált, szcenírozott székely népdalcsozor Lajtha László feldolgozásában. Történelmi háttere az ún. »mádéfalvi veszedelem«. A dalokat összekötő kis drámai történetet Tamási Áron szedte krónikás énekként gyönyörű versekbe.”

Megjegyzendő, hogy bár a színésznő székely népdalcsozorról beszél, valójában a felhasznált négy népdal közül csak három székelyföldi, a negyedik (a diósadi) partiumi gyűjtésből származik. A népdalok Lajtha feldolgozásában, zongorakísérettel hangzottak el, Tamási pedig bevezető-, illetve összekötőszöveget írt eléjük, illetve közéjük.

A Tamásival való közös alkotás lehetősége és az erdélyi téma miatt e feladat kedves lehetett Lajthának, ellentétben sok más népzenei feldolgozással, amit – levelei tanúsága szerint – az 1950-es években, művészi mellőzöttsége okán, főként jövedelemszerzés céljából készített el.

A Bujdosó lány megszületésében a két alkotó mellett az előadónak, Mezei Máriának is nagy szerepe volt. A színészi pályán ő éppolyan meghurcolt, félretett művészként igyekezett átvészelné a nehéz időket, mint az író és a komponista. 1935-től többek között a Kamara, a Belvárosi Színház és a Vígszínház művésze volt, 1936-tól filmezett is. Bár az 1940-es évek első felében már igazi sztárnak számított, 1946 után politikai okokból mellőzték. Ekkor, hogy pénzt keressen, bárókban szonokat énekelt. Zongorakísérője az akkor hasonlóan méltatlan helyzetű, később világhírűvé vált művész, Cziffra György volt. Később a színésznő az Operettszínházban, a Madách, a Petőfi, majd a Nemzeti Színházban játszott, és kiemelkedő alakításaival ismét sikeres művész lett. Mezei többször is visszaemlékezett a Bujdosó lány című jelenet keletkezésére, s ezen emlékidézések között csak apró eltérések vannak. Egy 1979-ben készült rádióinterjúban ezt mondta:

„Egy este Áronék nálam vacsoráztak. [...] Akkor este lelkesedve mesélni kezdtem legújabb álmom: a kabaréban is jól eladható népdal-drámáról. Áron félig hunyt szeme felvillant. Másnap már Lajtha Lászlónál ültünk. Őt csíki dalt választottunk. [Végül négy dal került a jelenetbe.]

Két nap múlva telefonba beolvasta a mádэфalvi veszedelemből szabadult székely leányka szívszorító, de napfénybe oldódó tízperces drámáját, a Bujdosó lányt[.] Krónikás ének ez összeszöve a kiválasztott dalokkal.”⁴

Az Életem története három tételben című, 1959 és 1975 között sokszor megtartott előadástje (ahogyan könyvében nevezi: az „egyszemélyes szeretet-színház”) egyik lejegyzett változatában pedig így idézte fel a darab keletkezését:

„1951–52-ben [a Vidám Színpadon] a habkönnyű kabaréfigurákat formálgattam [...] szívesen, sőt lelkesen. Csak a második évben fáradtam bele, hogy erőművész létemre tollkönnyű súlyokat emelgessek. Szóltam hát az akkor szintén mellőzött, szomorú és nélkülöző Tamási Áronnak, s kértem, álmódjon már nekem valami, az Igazi kabaréhoz és hozzám méltó műsorszámot. Ő összeült Lajtha László Kossuth-díjas népdalgyűjtő zeneszerzőnkkel s akkor született meg az én szép leányom, a sokat emlegetett Bujdosó lány.”⁵

A mádэфalvi veszedelem, az 1764-ben, Mária Terézia uralkodása alatt lezajlott Siculicidium (székelygyilkosság) fájalmát megéneklő jelenet valójában egyetlen monológ. Lajtha népzene gyűjtő tevékenységének letelején (1911 és 1914 között), valamint 1943-ban gyűjtött dallamait használja fel. Ezek a következők: – Mikor Csíkból elindultam (Szentgerice, Maros-Torda megye, 1943); – Elment az én rózsám, elhagya engemet (Csíkszentdomokos, Csík megye, 1911); – Egy gyenge kis madár (Csíkverebes, Csík megye, 1911); – Feljött már az esthajnali csillag (Diósad, Szilágy megye, 1914).

A második, pszalmódizáló népdallal (Elment az én rózsám, elhagya engemet) kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a Lajtha által feldolgozott két versszak a gyűjtött népdal harmadik és negyedik versszaka. (A népdal első versszakának szövegkezdeté: Ahol én elmegyek, még a fák is sírnak.) Valószínűleg ez az oka annak, hogy a Tamásira vonatkozó szakirodalom a népdalt helytelenül azonosítja be, és gyűjtésének helyét és idejét is tévesen adja meg: 1913-as, ócsényi (Tolna megye) gyűjtésnek tartja, annak szövege azonban így kezdődik: Elment az én rózsám idegen országba.

Az első, ugyancsak zsoltározó jaj-nóta (Mikor Csíkból elindultam) Lajtha zongorakíséretes

feldolgozásában a Kilenc magyar népdal című sorozatban jelent meg a Zeneműkiadónál, 1955-ben, a sorozat második darabjaként. A másik három népdal zongorakíséretes feldolgozása a szerző halála után összeállított Tizenkilenc magyar népdal című sorozatban található meg (a sorozatot dr. Lajtha Ildikó adta ki az Akkord Kiadó közreműködésével).

A jelenet különös ellentétben állhatott a Vidám Színpad kabaréműsorának bohóctréfáival és könnyed, mulattató zeneszámaival. A bemutatón Mezei Mária Alfonzó – vagyis Markos József (1912–1987) artista, színész, humorista – után lépett színpadra, kopottas székely öltözkéében, koszorúba rakott, befont hajjal. (Az 1983-ban megjelent Vallomástöredékekben azt írja, hogy egész életében ezért a szerepéért szenvedett a legtöbbet.) A kabaréközönség a művésznő visszaemlékezése szerint „meghökkenő áhítattal” hallgatta az énekelve-beszélve előadott monológot, ám volt, akinek szemet szúrt az erdélyi téma, és feljelentést tett a felettes hatóságoknál, mondván, ez „irredenta-soviniszta lázítás”. A hatóságok meg is jelentek, és – ahogyan Mezei Mária az 1980-ban hanglemezen is megjelent, Bujdosó lány című, Életem története három tételben alcímű előadóstje keretében fogalmazott – „egy véstörvényszékszerű éjszakán az üres nézőtérről végighallgatták és halálra ítélték” a produkciót, melyet addig kilenc alkalommal hallhatott a közönség. A betiltás tényét Gál Péter (1918–2006), a Vidám Színház alapító igazgatója 1952. november 10-én írt levelében eme udvarias formában közölte Tamásival: „A műorszám megtekintését követő megbeszélésen úgy döntöttünk, hogy miután művetek bebizonyította ennek a műfajnak létjogosultságát, azt a jövőben – ígéretetek szerint segítségetekkel – folytatni kell. Mostani formájában azonban a változtatásokkal sem sikerült kiküszöbölni azokat a politikai-hangulati elemeket, amelyek akadályát képezték az első változat bemutatásának. A Bujdosó lány kultúrpolitikai értékének elismerését húzza alá az a döntés, hogy abban az esetben, ha az a fáradozásunk sikerrel jár, hogy Révai elvtársat rábírnuk, hogy áldozzon időt arra, hogy műsorunkat megnézze, az ő jelenlétében ismét műsorra tűzzük műveteket.

Biztos vagyok benne, hogy sem te, sem Lajtha tanár úr nem nehezteltek azért, mert mind a színház, mind felettes hatóságai ilyen szigorú felelősségérzettel fáradoznak azon, hogy a magyar népdalt színházunk közönségével úgy szerettessék meg, hogy annak sikerét semmi ne zavarja.”⁶

„Révai elvtársat”, vagyis Révai Józsefet, az 1949 és 1953 közötti időszak népművelési miniszterét nyilván nem sikerült „rábírní”, hogy a műsor megnézésére „időt áldozzon”, hiszen a tiltás érvényben maradt. Hét évvel később viszont, immár egy új, viszonylag szabadabb légkörben, Mezei Mária beillesztette a jelenetet előadóstjébe: „1959-ben, első budapesti önálló estémen a Bujdosó lány feltámadt, és óriási elismerést és sikert hozott az akkor még élő és örülő Lajthának, Tamásinak s természetesen nekem. Az igazságból születettek – alkotások vagy emberek – előbb-utóbb győznek.”

A színésznő ezzel a produkcióval nemcsak Magyarországot járta be, hanem világszerte a magyar kolóniákat is. A Bujdosó lány megrendítően szép interpretálását, melynek részeként Mezei a népdalokat meglehetősen természetességgel, a szöveg lejtéséhez tökéletesen igazodva, parlando-rubato énekelte, az Újvidéki Rádió 1969. december 15-én rögzített rádiófelvétele, valamint a Hungaroton már említett dupla hanglemeze (1981-ben „Az év hanglemeze”) őrizte meg számunkra, Szenthelyi Judit zongorakíséretével, a jelenet keletkezéséről, előadásáról és betiltásáról szóló, fentebb idézett visszaemlékezéssel együtt.

Tamásinak és Lajthának további közös tervei is voltak a színházi műfajban. Az Ördögölő

Józsiás című népi mesejátékhoz a komponista írt volna kísérőzenét. A színdarabról többek között az alábbiakat olvashatjuk a Film Színház Muzsika 1957/21. számában, Gách Marianne cikkében:

„[...] a tiszta szívű, okos székely legényből lett tündérkirály története és győzelme a pokol urai felett. Tamási Áron még 1952-ben írta ezt a darabját, és egy évvel ezelőtt könyv alakban is megjelent, de színpadi bemutatójára eddig még nem került sor. A színházzal [értsd: a Nemzeti Színházzal] tavasszal kötötte meg a szerződést, és Lajtha László, a kiváló zeneszerző már foglalkozik is azzal, hogy kísérő és aláfestő zenét komponáljon hozzá. Az író és a zeneszerző találkozása ezúttal alighanem igen szerencsésnek bizonyul majd, hiszen művészi hangvétel dolgában többé-kevésbé rokonok.”

A mesejátékot végül csak jóval a két művész halála után, 1983-ban mutatták be, Debrecenben. Annak nincs nyoma a hagyatékban, hogy Lajtha a tervezett kísérőzenét (vagy annak egy részét) megírta volna. Tamási és Lajtha szoros emberi és szakmai kapcsolatához azonban ez a terv is értékes adalék.

1 Tamási Áron: Emberi szavak. Beszélgetések, vallomások, naplójegyzetek. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, Digitális Irodalmi Akadémia, 2011, 238–239. www.pim.hu

2 Kárpáti György: Mindig hazajött, itthonra vágyott. Interjú Gyenes Máriával, Szóts István özvegyével, Magyar Nemzet, 2011. október 29., 15.

3 Budapest, Művelt Nép, 1952. A teljes szöveg olvasható itt is: Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Irodalmi Akadémia: www.pim.hu.

4 Mezei Mária: Vallomástöredékek. Budapest. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983, 109–110.

5 Uo. 199.

6 Tamási Áron színjátékai. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, Digitális Irodalmi Akadémia, 2011.

http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/TAMASI/tamasi00101a/tamasi00111_o/tamasi00111_o.html

http://www.magyarszemle.hu/cikk/olyanok_voltak_mint_castor_es_pollux_lajtha_laszlo_es_tamasi_aron